

OSNOVE NACIONALNE SIGURNOST*

4. VRIJEDNOSTI I UGROŽENOSTI

Pojam vrijednosti može se promatrati kroz različita značenja ovisno o području ljudske djelatnosti koje se promatra. Tako možemo govoriti o civilizacijskim vrijednostima, ekonomskim, nacionalnim, materijalnim, društvenim, kulturnim, moralnim itd. vrijednostima. Općenito promatrano vrijednost je nešto čemu netko pridaje značaj, što za nekoga ima posebnu važnost.

Vrijednosti su imanentne samo ljudskim zajednicama. Idealistički promatrano one bi trebale biti univerzalnog karaktera odnosno kao vrijednosti za sve i za uvijek. No, događaji koji prate razvoj čovječanstva, kao i oni u suvremenim uvjetima upućuju nas na zaključak da to nije tako. Već površnom analizom jasno je da su vrijednosti, među različitim ljudima, među različitim društvenim skupinama, među različitim državama, različite. U svijetu postoje ljudi, društvene zajednice, države koji imaju različite vrijednosne orijentacije (oblikovane po njihovim posebnim mjerilima) i na njima temeljene različite interese. U uvjetima međusobne tolerancije, suradnje i međusobnog uvažavanja različite vrijednosti ne dovode se u pitanje od strane drugih. No, u suprotnom, kako nas uče prošla, ali i suvremena događanja, dolazi do sukoba. Različite vrijednosti i interesi pojedinaca, pojedinih naroda, pojedinih države dovode u pitanje vrijednosti drugih. Drugim riječima, pojedini narodi i pojedine države svoje vrijednosti i svoje interese pokušavaju ostvariti ugrožavajući vrijednosti i interese drugih naroda i drugih država.

Iako nas suvremena praksa, kako ona na nacionalnim razinama tako i ona u svjetskim okvirima, uči o značajnom opsegu različitih/posebnih vrijednosti, isto tako je nesporno i postojanje temeljnih univerzalnih vrijednosti. To su one vrijednosti prihvatljive i poštovane od strane pretežnog dijela svih struktura ljudskog društva odnosno od strane, gotovo, svih naroda i država odnosno njihovih političkih i društvenih struktura (primjerice, to su zdravlje, integritet ljudskog života, sloboda, mir itd.).

Kao jedna od temeljnih ljudskih funkcija, sigurnost upravo za cilj ima očuvati i razviti vrijednosti. Vrijednosti su predmet i cilj sigurnosti. Naravno, pri tome je jasno da različite vrste sigurnosti, promatrane u suodnosu prema subjektu, obuhvaćaju različite opsege posebnih i temeljnih vrijednosti. Primjerice, individualna sigurnost u odnosu na nacionalnu

---

*Tatalović, S. i Bilandžić, M., *Osnove nacionalne sigurnosti*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2006.

sigurnost u većoj mjeri kao predmet interesa ima posebne vrijednosti. Nacionalna sigurnost bi u većoj mjeri kao predmet interesa trebala imati temeljne vrijednosti države/nacije. Iako bi u njoj trebale biti sadržane i temeljne vrijednosti šireg okruženja odnosno svjetskog poretka, jasno je da ona u većoj mjeri, u odnosu na međunarodnu sigurnost, još uvijek pretežno odražava posebne vrijednosti pojedine nacije odnosno države. Međunarodna sigurnost je ta u kojoj trebaju dominirati univerzalne vrijednosti čovječanstva prihvatljive svim narodima, svim državama.

Vrijednosti su predmet i cilj sigurnosti iz razloga što su one izložene ugroženostima. Izvori ugrožavanja su dio ljudskog okruženja. To su pojave, procesi, materije i određena živa bića koji svojim postojanjem ugrožavaju ljude, društvene poretke, materijalna dobra i ekološke sustave.¹ U živom svijetu samo čovjek svjesno doživljava ugrožavanje odnosno opasnost koja od ugrožavanja dolazi, dok ostala živa bića to doživljavaju intuitivno ili iskustveno. Istodobno, čovjek je taj koji je jedini u stanju globalno ugroziti ljudski rod i život na zemlji (primjerice uporabom raspoloživih arsenala nuklearnog oružja). Drugim riječima, analiza suvremenih kretanja i događaja, kao i njihove posljedice nesporno nam pokazuje da je čovjek taj koji najviše ugrožava samog sebe.

Područje ugrožavanja vrlo je složeno i u njemu se nalaze različite pojmovne kategorije kao što su izvori ugrožavanja, vrste ugrožavanja, predmet ugrožavanja, sredstva i metode ugrožavanja intenzitet i posljedice ugrožavanja itd. No, istodobno postoje i opće značajke ugrožavanja. Profesor Javorović razlikuje pet općih značajki ugrožavanja:

- a) stalno pojavljivanje novih izvora i vrsta ugroženosti;
- b) povećavanje moći ugrožavanja: od sredine 20. stoljeća čovjek je u stanju uništiti svoj planet;
- c) globalizacija ugrožavanja odnosno dovođenje planete zemlje i ljudske zajednice u stanje egzistencijalne opasnosti;
- d) rat nije više jedini izvor globalnog ugrožavanja;
- e) mijenjanje redoslijeda (vrsta i izvora, op. a.) na ljestvici ugrožavanja.²

Značajke ugrožavanja u suvremenim uvjetima vrlo uvjerljivo dokazuju rezultati istraživanja provedeni u državama-članicama Europske unije prije nekoliko godina. Naime, Udruga europskih istraživača vojnih i društvenih pitanja (*European Research Group on Military and*

---

¹ Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 10

² Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 10

Society - ERGOMAS)³ koja je osnovana 1986. u Toulouseu, Francuska, istraživala je stavove državljana država-članica Europske unije o izvorima ugrožavanja. Rezultati istraživanja omogućili su formiranje rang-liste tih izvora s obzirom na to kojeg od njih Europljani smatraju najvećim izazovom njihovoj sigurnosti. Redoslijed je bio slijedeći:

1. slabo gospodarenje
2. ugrožavanje životne sredine
3. zaostajanje u znanosti i tehnologiji
4. prirodne nesreće - elementarne nepogode
5. rasprodaja društvenog bogatstva
6. tehnološke nesreće
7. kriminal
8. socijalni nemiri
9. vojna ugrožavanja

Rezultati ovih istraživanja nesporno dokazuju da u suvremenim uvjetima rat više nije dominantni oblik ugrožavanja kao što je to bilo ranije. Također je očigledno da su se u suvremenim uvjetima pojavili novi izvori ugrožavanja i da je njihov redoslijed u odnosu na ranije razdoblje promijenjen. Možda je značajnije od ostalog da rezultati zaista dokazuju da je u suvremenim uvjetima došlo do radikalne transformacije sa vojnih na nevojna ugrožavanja. Pri ovim konstatacijama potrebno je istaknuti da su istraživanja rađena prije terorističkog napada na SAD u rujnu 2001. godine. Iako ne raspoložemo spoznajama o eventualno izvršenim istraživanjima nakon tog datuma niti njihovim egzaktnim rezultatima sa velikom vjerojatnošću se može pretpostaviti da bi terorizam zauzeo vrlo visoko mjesto na rang-listi izvora ugrožavanja, ako ne i ono najviše.

Iako se izvori ugrožavanja mogu podijeliti na različite načine (unutarnji i vanjski, prirodni i tehnički, primarni i sekundarni), u literaturi se kao najvažnija ističe podjela na globalne i lokalne izvore ugrožavanja.⁴ Pri tome se globalni izvori ugrožavanja određuju kao oni koji objekt ugrožavanja ugrožavaju u totalitetu, s prijetnjom uništenja. Oni istovremeno ugrožavaju objekt u cjelini i svaki njegov dio. Lokalni izvori ugrožavanja, s druge strane, nemaju globalne učinke i globalne razmjere i ne mogu dovesti u pitanje ukupnu sigurnost ugrožavanog objekta.

---

³ O Udruzi europskih istraživača vojnih i društvenih pitanja (ERGOMAS) vidi: <http://www.ergomas.ch/>; <http://hem.passagen.se/itl/homepage.html>

⁴ Primjerice vidi: Vidi: Javorović, B. Terorizam, Policija i sigurnost, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, br. 1-2, 1997, str. 10-13; Javorović, B. Defendološke osnove sigurnosti na radu, Rad i sigurnost, br. 3/2000, IPROZ, Zagreb, str. 192-198

Javorović globalne izvore ugrožavanja dijeli u tri skupine: prirodne sile i procesi, društvene suprotnosti i zlouporaba ljudskih ostvarenja. Prirodne sile i procesi su objektivnog karaktera i univerzalnog značaja što znači da se događaju izvan utjecaja čovjeka i ugrožavaju sve vrijednosti. Posljedice prirodnih sila i procesa za čovjeka, ljudsku zajednicu i njezino okruženje na kojem djeluje (planet) često su katastrofalne, iako u konačnici mogu biti i fatalne. Dovoljno se tek površno prisjetiti razornih potresa, poplava, suša, erupcija vulkana, orkanskih oluja i broja ljudskih žrtava koji su odnijeli/odnose i razmjera nastalih šteta da shvatimo njihove katastrofalne posljedice. S obzirom na njihove konačne učinke i činjenicu da u svakom trenutku mogu ugroziti svakoga jasno je da prirodni procesi i sile imaju karakter globalnih ugrožavanja odnosno da pojedini entitet mogu uništiti u potpunosti.

Za razliku od prirodnih sila i procesa, društvene suprotnosti kao izvor ugrožavanja se događaju unutar ljudske zajednice. Unutar ljudske zajednice koju karakterizira niz različitosti postoje brojni problemi i suprotne vrijednosne orijentacije. Dok su oni u granicama mogućnosti učinkovitog rješavanja dometi njihovog negativnog (ugrožavajućeg) utjecaja ne moraju biti katastrofalni. No, kada izmaknu kontroli ugrožavajuće tendencije proizašle iz društvenih suprotnosti dobivaju karakter globalnih izvora ugrožavanja. Suvremeni svijet suočen je upravo sa takvim suprotnostima iz kojih se generira niz vrsta ugrožavanja. Svijet je i dalje opterećen nizom suprotnosti različitog karaktera koje djeluju kao generatori problema, suočen je s nizom kriznih situacija i s velikim neizvjesnostima u pogledu budućih kretanja.

Jedna od takvih suprotnosti je podjela na bogate i siromašne odnosno na razvijene i nerazvijene zemlje. Koliki je jaz između razvijenih i nerazvijenih dovoljno govore procjene prema kojim danas 10% razvijenog svijeta raspolaže sa 90% svjetskog dohotka i dobara, dok 90% ostatka svijeta raspolaže sa svega 10% svjetskog dohotka. Jaz je još uvjerljiviji ukoliko tu podjelu primijenimo na razini država. Najbogatije države svijeta danas imaju godišnji dohodak po stanovniku preko 40-ak tisuća dolara, dok takav dohodak u onim najsiromašnijim jedva doseže dvije stotine američkih dolara. Primjerice, Luksemburg je 2001. imao godišnji dohodak od 41.770 dolara po stanovniku, Švicarska 36.970, Japan 35.990, Norveška 35.530, Sjedinjene Američke Države 34.870, Danska 31.090 dolara i tako dalje. Za usporedbu, iste je godine 80-ak država imalo godišnji dohodak od manje od tisuću dolara po stanovniku, od čega je npr. dohodak u Etiopiji i Burundiju iznosio 100 dolara, Sierra Leoneu 140, Tadžikistanu, Nigeru i Malaviju 170, Eritreji 190, Čadu 200, Mozambiku, Maliju i Burkini Faso 210, Nepal 250, Nigeriji 290, Keniji 340, Mongoliji 400, Uzbekistanu 550, Indoneziji

660 američkih dolara po stanovniku i tome slično.⁵ U konačnici to znači da stanovništvo većine siromašnih država prosječno za život raspolaže jedva sa jednim dolarom dnevno, a neke i sa manje od toga. Radi usporedbe, također, je interesantno istaknuti da je primjerice krajem 1980-ih godišnji profit korporacija Shell i IBM bio veći od proračuna pojedinih država kao što su Peru ili Filipini. Jaz uvjerljivo dokazuje i činjenica da je pojedinačni godišnji prihod korporacija General Motors i Exxon bio veći od svih država u svijetu osim njih 22 najrazvijenije. Ukoliko se tome doda činjenica da siromašne zemlje imaju veći prirodni prirast od bogatih jasno je koliki su onda razmjeri siromaštva i njegovi izgledi u budućnosti. Primjerice, procjene ukazuju da je godišnji prirast svjetske populacije oko 100 milijuna ljudi, od čega se 90% djece rađa u 127 zemalja u razvoju (siromašnih) koje nisu u mogućnosti osigurati sretniju budućnost novim naraštajima. Iz ovoga je očito da je direktna posljedica podjele na bogate i siromašne podjela na site i gladne. Problem porasta stanovnika u nerazvijenim zemljama sa malim stopama privrednog rasta uz istovremeni strahoviti ekonomski razvoj razvijenih zemalja uzrokuje da su razlike između bogatih i siromašnih svakim danom sve veće. Ovim podjelama uz bok ide i podjela na zdrave i bolesne, obrazovane i neobrazovane. Sve to zajedno popraćeno je nizom sukoba: od nacionalnih, preko vjerskih do civilizacijskih. Nerazvijene zemlje, tzv. zemlje Trećeg svijeta opterećene su i nizom nerješениh unutarnjih pitanja, kao i pitanja sa susjednim državama. Među njima, gotovo, nema ni jedne koja u posljednja dva desetljeća nije iskusila ozbiljne unutarnje sukobe u obliku separatističkih prijetnji i borbi, etničkih i vjerskih sukoba.⁶ Kada se tome dodaju politički sukobi odnosno sukobi u čijem su središtu politički interesi (ekonomski), a o kojima suvremena praksa međunarodnih kretanja najčešće svjedoči,⁷ jasno je kolikim i kakvim je sve suprotnostima opterećen suvremeni svijet.

Osnovne društvene proturječnosti dalje generiraju nove ugroženosti. To su siromaštvo, glad, bijeda, bolesti, epidemije, alkoholizam, narkomanija, nesreće, kriminal, ubojstva i drugi oblici socijalnih problema. Svi oni zajedno ugrožavaju ili oštećuju kvalitetu života ili pak odnose živote milijuna ljudi diljem svijeta. Još veći broj života odnose ugroženosti koje u sebi nose karakteristiku ugroženosti nastalih zbog političkih (ekonomskih) proturječnosti: vojne prijetnje, ratovi, terorizam itd. Radi ilustracije navest ćemo samo nekoliko činjenica. Prvo, rat prati čovječanstvo od njegovog postanka i cijelo to vrijeme on je sredstvo kojim se interesi

---

⁵ Prikazano prema: World Developments Indicators database, World Bank, August 2002

⁶ Prikaz nekih od tih sukoba vidi primjerice u: Gurr, R.; Harff, B. *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994

⁷ O tome primjerice vidi: Engdahl, F.W. *Stoljeće rata: Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, AGM, Zagreb, 2000

jednih pokušavaju ostvariti na štetu interesa drugih. Dugo vremena on je bio priznat kao legitimni oblik državne politike. Rat je bio najčešći oblik međudržavnih odnosa. Stvaranje Lige naroda i kasnije Organizacije ujedinjenih naroda, čiji osnivački akti zabranjuju (ograničavaju u slučaju Lige naroda) uporabu rata (osim obrambenog, članak 51 Povelje UN-a) kao sredstva za ostvarenje ciljeva, nije puno utjecalo na dinamiku njihovih događanja. Gotovo da se može kazati da je od postanka suvremenih država (sredina 17. stoljeća) teško pronaći i jedan dan u povijesti čovječanstva da se u nekom dijelu svijeta nije vodio nekakav rat. Samo onaj najužasniji, Drugi svjetski rat, rezultirao je sa 20 milijuna žrtava. Nakon njega prema pojedinim statističkim podacima u svijetu je vođeno oko 70 ratnih sukoba kojima se svakako može pridodati veliki broj vojnih udara i ustanaka. Posljedice i strahote rata nedavno je osjetila i naša država. Desetak tisuća mrtvih, 30-ak tisuća ranjenih, više od pola milijuna prognanih i izbjeglih tijekom rata te 30-ak milijardi dolara izravnih materijalnih šteta su tragične posljedice koje će Hrvatska osjećati dugi niz godina.

Dvadesetak godina nakon Drugog svjetskog rata suvremeni svijet se suočio sa novim sigurnosnim izazovom - terorizmom. Posljednjih tridesetak godina terorizam, shvaćen kao spoj politike i nasilja, usmjeren na ostvarenje političkih ciljeva nasilnim sredstvima uslijed nemogućnosti da se oni ostvare na drugi način, predstavlja jednu od najozbiljnijih prijetnji suvremenom svijetu. Terorizam je u modernim vremenima svoju ekspanziju doživio upravo zbog postojanja većeg broja dubokih suprotnosti kojima je obilježen suvremeni svijet. On predstavlja izraz krize i nezadovoljstva pojedinim kretanjima. Zbog razmjera opasnosti i posljedicama koje terorizam nosi sa sobom te složenosti uzroka koji do njega dovode, terorizmu kao jednom od najvećih sigurnosnih izazova suvremenog svijeta posvetit ćemo posebnu pažnju.

Ništa manje opasan izvor ugrožavanja nisu ni moguće zlouporabe ljudskih ostvarenja. Suvremeni je čovjek znanost, tehniku i tehnologiju razvio do neslućenih razmjera. No, to nije kraj znanstveno-tehnološkog razvoja. Do sada postignuto se može smatrati tek početkom budućeg. Znanstvena dostignuća u raznim područjima (kemija, fizika, biologija, biokemija, tehničke znanosti, medicinske znanosti, itd.) mogu poslužiti i služe fantastičnom razvoju čovjeka i poboljšanju kvalitete njegovog života. No, nažalost ona mogu poslužiti i njegovom izopačenju i uništenju. Dovoljno je prisjetiti se činjenice da danas mnoge države posjeduju nuklearno, kemijsko i biološko oružje. Zlouporaba dostignuća u razvoju nuklearne energije najočitija je bila krajem Drugog svjetskog rata. Američko bombardiranje Hiroshime i Nagasakyja nuklearnim bombama u kolovozu 1945. odnijelo je stotine tisuća života, a posljedice tog stravičnog čina osjećaju se i danas. Kolika je opasnost od mogućih zlouporaba

nuklearnog oružja možda najbolje dokazuju procjene prema kojima su postojeći nuklearni arsenali toliki da planetu Zemlju i život na njoj mogu uništiti više od desetak puta. Nuklearno oružje danas posjeduju Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo, Ruska Federacija, Francuska, Kina, Indija i Pakistan, Sjeverna Koreja i Južnoafrička Republika, a postoji sumnja da ga ima i još niz država, primjerice Iran, Irak, Libija, Sudan i Izrael. Kod razmatranja problematike moguće zlouporabe nuklearnog oružja danas kada ne postoji mogućnost globalnog nuklearnog sukoba možda je veći problem učinkoviti nadzor nuklearnih arsenala te transfer nuklearnih razvojnih programa u države koje se nalaze u međusobnim sukobu ili su od strane međunarodne zajednice okarakterizirane kao "problematične". U tim se relacijama opravdano upitati u kojoj su fazi razvojni nuklearni programi u Iranu, Iraku, Libiji, Siriji, Sudanu ili Izraelu. Pitanje je i jesu li svi ukrajinski (nakon raspada bivšeg SSSR-a Ukrajina je u jednom trenutku postala treća svjetska nuklearna velesila) nuklearni potencijali i arsenali pohranjeni na sigurna mjesta odnosno mjesta pod efikasnim nadzorom. U ovom kontekstu, ništa manje značajno nije ni pitanje ukupnih nuklearnih potencijala bivšeg Sovjetskog Saveza. Definitivnim raspadom istočnog bloka čini se da su pojedinim terorističkim organizacijama i nedemokratskim državnim režimima postale dostupne sve vrste naoružanja i ekspertiza iz obrambenih i nuklearnih kompleksa bivšeg SSSR-a. Za demoralizirane i osiromašene članove ruske vojne elite, u zemlji u kojoj su korupcija i kriminal uzeli maha, ulazak u krijumčarenje nuklearnih materijala i oružja, tehnologije i znanja veliki je izazov. Nerealno je pretpostaviti da nešto od toga nije došlo u pogrešne ruke.⁸

Kao drugi primjer mogu nam poslužiti suvremeni istraživački trendovi postignuti u području genetike. Kloniranje živih organizama postalo je stvarnost. Kloniranje ustvari omogućuje ljudima upravljanje svojstvima živih bića. To je značajan napredak za čovječanstvo koji može poslužiti njegovom razvoju, ali i njegovom izopačenju u slučaju zlouporabe.

Na kraju ovih razmatranja možemo istaknuti da globalne ugroženosti već duže vrijeme ubiru svoje žrtve. One pogađaju svakog čovjeka, na svakom mjestu bez obzira na njegova nastojanja da ih izbjegne, bez obzira osjećao on to ili ne. Jedan od problema pri promatranju globalnih ugrožavanja je taj što mnogi ljudi nisu svjesni težine ugrožavanja, a često ni same činjenice da su ugroženi. Još je veći problem što su toga najmanje svjesni (ili ne žele biti svjesni) oni koji, s obzirom na ukupnu političku, ekonomsku, vojnu i drugu moć, mogu

---

⁸ O nelegalnim transferima nuklearnih materijala iz bivšeg SSSR-a i posljedicama toga vidi primjerice: Allison, T.G.; Cote, R.O.; Falkenrath, A.R.; Miller, E.S. *Avoiding Nuclear Anarchy: Containing the Threat of Loose Russian Weapons and Fissile Material*, MIT Press, Cambridge, 1996

najviše pridonijeti u otklanjanju ugroženosti. Možda je jedan od razloga za takvo ponašanje najmoćnijih (država, korporacija itd.) činjenica da bi eventualno otklanjanje ugroženosti ili preduvjeta za njihovo generiranje ugrozilo njihove pozicije. Dugim riječima, možda je razlog za takvo njihovo ponašanje činjenica da su oni svojim djelovanjem u najvećoj mjeri i doprinijeli postojanju ugroženosti, da su krivi za njihovo postojanje.

4.1. Terorizam kao globalni izvor ugrožavanja

Pojam terorizam potječe od latinske riječi *terrere, terreo* - plašiti, strašiti. Teror (strah, užas)⁹ označava stanje straha i užasa te postupke kojim se taj strah i užas izazivaju. To je strah koji izazivaju oni čiji kapaciteti da utječu na ponašanje drugih počivaju na njihovom doživljaju da su sposobni i odlučni uporabiti nasilje kao sredstvo za postizanje vlastitih ciljeva, koristeći ga sve do trenutka konačnog ostvarenja ciljeva.¹⁰ Uporaba terora, nasilja za rezultat ima žrtve, nerijetko i nedužne. To je temeljni razlog koji terorizam označava politički i moralno neprihvatljivim oblikom ponašanja.

Kao jedan od najopasnijih problema s kojim je suočen suvremeni svijet, terorizam predstavlja interes mnogih znanstvenika, teoretičara, političara, novinara, profesionalnih pripadnika obavještajnih, sigurnosnih, vojnih i policijskih institucija, koji pokušavaju odgovoriti na pitanje: što je to terorizam? Ovisno o kutu promatranja i istraživačkom interesu, svaki od autora različito definira pojam terorizma.¹¹ Općeprihvaćena generička definicija terorizma ne postoji. Ipak, zajedničko svim definicijama jest, da je u osnovi terorizma primjena terora odnosno nasilja kao sredstva za ostvarenje ciljeva. Unatoč postojanju širokog istraživačkog interesa, različiti pogledi na terorizam i njegova složenost, onemogućili su postavljanje opće teorije terorizma i njegovo jednoznačno definiranje. Time je terorizam ostao, još uvijek, do kraja neobjašnjen fenomen, što ostavlja prostor za njegovo različito interpretiranje ili prikazivanje nekih drugih pojava kao terorizam.

Istražujući terorizam u okviru svoje doktorske disertacije, Wayman Mullins, profesor na *Southwest Texas State University*, u cilju da pridonese jednoznačnom definiranju terorizma ponudio je kriterije koje bi takva definicija morala zadovoljiti. Prema rezultatima njegovog istraživanja, proizašlim iz analize postojećih definicija, generička definicija terorizma trebala bi sadržavati pet elemenata. Prvo, terorizam koristi nasilje kao sredstvo, nasilje nije krajnji

---

⁹ Klaić, B. Veliki riječnik stranih riječi, Zora, Zagreb, 1974, str. 1329-1330

¹⁰ Smart, I.M.H. The power of terror, u: Elliot, J.D.; Gibson, L.K. (eds). Contemporary Terrorism: Selected Readings, IACP, Gaithersburg, 1978

¹¹ U svojoj knjizi Political Terrorism, Alex Schmid analizira više od stotinu (109) definicija terorizma. Vidi u: Schmid, A. Political Terrorism: A Research Guide, TransAction Books, New York, 1984

cilj, već sredstvo za ostvarenje cilja. Drugo, u okviru terorizma nasilje predstavlja prijetnju, nasilje se ne koristi izvan okvira koji trebaju zadovoljiti odnosno poduprijeti takvu prijetnju. Treće, teroristički akti imaju psihološki učinak, kao posljedicu izazivaju emocionalni odgovor šire populacije. Proizvodnja straha je sredstvo kojim terorizam utječe na političke promjene. Strah usmjeren spram šire populacije, a ne nasilje usmjereno protiv vlasti, je čimbenik koji utječe na političke promjene. Četvrto, nasilje koje koriste teroristi nije usmjereno spram trenutnih žrtava, već protiv širih masa koje nisu trenutne žrtve (Ustvari, to predstavlja prijetnje izvođenjem budućih terorističkih akata, što ima znatan psihološki učinak u relaciji sa ciljevima terorista i postizanjem političkih promjena. Zastrašivanje izvođenjem budućeg terorističkog akta ima veći psihološki učinak od straha zbog trenutno izvedenog. Buduće zastrašivanje uključuje fizičke prijetnje, ali i prijetnje političkoj, socijalnoj, ekonomskoj i psihološkoj stabilnosti i zadovoljstvu ljudi. - op. a.). Peto, konačni ciljevi terorizma imaju političku svrhu. Bez obzira na postojanje i drugih ciljeva, srž terorizma je postizanje političkih promjena.¹²

Korak dalje k potpunijem i dubljem razumijevanju terorizma predstavlja njegovo promatranje s različitih motrišta. Umjesto traženja jedinstvene definicije tako složenog fenomena kao što je terorizam, pojedini autori smatraju da je, glede kvalitetnog objašnjenja, korisnija identifikacija karakteristika terorizma. Prema mišljenju David Longa, višegodišnjeg čelnika Protuterorističkog ureda američkog State Departmenta (*The State Department Office of Counter - Terrorism*), središnjeg američkog ureda za upravljanje i koordinaciju protuterorističkim djelovanjima, postoje četiri grupe karakteristika terorizma: ciljevi, strategijske karakteristike, karakteristike operacija te karakteristike terorističkih organizacija.¹³ Temeljni ciljevi terorizma su političkog karaktera. Politički ciljevi, kao bitni element terorizma, razlikuju ga od drugih aktivnosti nasilnog karaktera (organizirani kriminal). Težnja ka ostvarenju političkih ciljeva podrazumijeva da su etničke, religijske i dr. zajednice kojima pripadaju teroristi, nezadovoljne postojećim stanjem odnosno da imaju osjećaj obespravljenosti, nezadovoljstva i primjene različitih nepravdi spram njih. Upravo ovakvi osjećaji dovode do transformacije ciljeva u moralne imperatve kojima se opravdavaju sredstva za ostvarenje ciljeva. S njima su usko povezani i ideološki motivi bez kojih bi mali broj ljudi bio spreman žrtvovati vlastite živote u ime ostvarenja ciljeva. Strategijski i operativni cilj terorizma je stvaranje terora. Širenjem straha među širokim masama nastoji se

---

¹² Mullins, C.W. A Sourcebook on Domestic and International Terrorism: An Analysis of Issues, Organizations, Tactics and Responses, Charles Thomas Publisher, Springfield, 1997, str. 15

¹³ Long, E.D. The Anatomy of Terrorism, The Free Press, New York, 1990, str. 1-28

zастрашити postojeća vlast kako bi napravila političke promjene u skladu s težnjama terorističkih organizacija. To terorizmu daje i psihološku dimenziju. Njezin temeljni element, uz strah, je i publicitet. Kako bi usadili strah širokim masama, teroristi trebaju dati publicitet svojem postojanju i svojim aktivnostima. Poseban značaj u tim okvirima ima smišljena prijetnja uporabom budućeg nasilja. Terorističke operacije su nevojnog karaktera, one se planiraju i provode u tajnosti. Po svojoj prirodi one su nasilne i, gotovo, uvijek uključuju i kriminalne akte (ubojstva, atentati, sabotaze, otmice, uzimanje taoca itd.). Terorističke organizacije¹⁴ imaju vojno i političko krilo te su strogo hijerarhijski ustrojene. Strukturirane su na funkcionalnim i teritorijalnim načelima. To znači da imaju tijela zadužena za vojna pitanja, tijela za politička pitanja, informiranje, planiranje i pripremu operacija, obavještajna i sigurnosna djelovanja, tijela za logistiku, tijela zadužena za izobrazbu, financiranje te tijela za tehniku. Teritorijalne postrojbe su od razine ćelije (do 10-tak osoba) do brigade (do 10-tak ćelija). Operacije, gotovo, uvijek izvode manje operativne postrojbe (ćelije). Svaka od terorističkih organizacija ima svoj stil izvođenja operacija, vlastiti "modus operandi".¹⁵ Teroristička organizacija je dinamična, procesna kategorija. U određenom trenutku, uvjetima i okruženju ona nastaje, djeluje i u konačnici nestaje sa scene. Kako bi opstale i mogle djelovati, terorističke organizacije trebaju podršku okruženja. Okruženje im osigurava sigurne baze za pripremu i izvođenje operacija, slobodu kretanja, financiranje, kvalitetnu bazu za novačenje novih članova, simpatizira ili se identificira sa njihovim političkim ciljevima, pruža podršku iskazanom nezadovoljstvu, suprotstavlja se vlastima protiv kojih djeluje teroristička organizacija.

Terorizam je nesumnjivo jedna od značajki suvremenog svijeta. To je jedan od najznačajnijih i, istovremeno, najopasnijih ugrožavajućih fenomena našeg doba. Već površni uvid u konkretne podatke to nesporno dokazuje. Podaci nam pokazuju da danas u svijetu djeluje preko 600 različitih terorističkih organizacija (25% njih ima preko tisuću članova, a neke od njih i desetke tisuća članova) od čega ih je prema shvaćanjim i standardima američke administracije 29 posebno značajno budući imaju obilježja međunarodnih terorističkih organizacija.¹⁶ U razdoblju od 1975. do 2000. u svijetu je, primjerice, izvršeno, gotovo, 12

---

¹⁴ Prema evidenciji Centra za stratejske studije (Jaffe Center for Strategic Studies) Sveučilišta u Tel Avivu (Tel Aviv University) u svijetu postoji više od 600 terorističkih organizacija. Veći broj njih opisan je u: Janke, P., Richard, S. *Guerrilla and Terrorist Organizations: A World Directory and Bibliography*, Macmillan, New York, 1983

¹⁵ Jenkins, M.B. *The Terrorist Mindset and Terrorist Decisionmaking*, RAND, Santa Monica, 1979, str. 5, prikazano prema: Long, E.D. *The Anatomy of Terrorism*, The Free Press, New York, 1990, str. 10

¹⁶ Vidi: *Patterns of Global Terrorism 2000*, United States Department of State, April 2001

Pod pojmom međunarodni terorizam podrazumijeva se terorizam koji uključuje državljane i teritorij više od jedne države.

tisuća terorističkih akata (11.860) što daje godišnji prosjek od 480 terorističkih akata (najviše 1987. 666 akata, 1985. 635, a najmanje 1998. 274 akta odnosno dvije godine ranije 296 akata). Daljnjom razradom dolazimo do zaključka da se u svijetu događa više od jednog terorističkog akta dnevno. No, značajno je da je posljednjih godina u odnosu na sredinu 1990-ih prisutan trend porasta terorističkih akata (423 akta 2000. u odnosu na 392 1999. godine što je porast od 8%). U tim pojedinačno izvedenim terorističkim aktima u istom je razdoblju stradalo 40-ak tisuća osoba. No, ovi podaci ne daju potpunu sliku. Ovdje je riječ o pojedinačnim terorističkim aktima međunarodnog karaktera. Ukoliko se njima pribroje podaci proizašli iz događaja koji su svojem središtu imaju terorizam i borbu protiv njega u pojedinim područjima u svijetu i koji traju više desetaka godina posljedice su još stravičnije. Jedno od takvih područja je Sjeverna Irska. U suvremenom sjevernoirskom sukobu koji traje od 1969. i u kojem je terorizam jedan od središnjih elemenata stradalo je nešto manje od 50.000 osoba.¹⁷ Još potpuniju sliku o stravičnim učincima terorizma dobit ćemo ukoliko ovim podacima dodamo i podatke o materijalnim štetama koje izazivaju teroristički akti. Iako ne raspoložemo preciznim statističkim izračunima nesporno je da se one mogu izraziti desecima milijardi dolara.

Terorizam se događa diljem svijeta, na svim kontinentima. Primjerice, u razdoblju od 1995. do 2000. broj terorističkih akata po područjima u svijetu bio je: Afrika 160; Azija 263; Euroazija 149; Latinska Amerika 719; Bliski istok 199; sjeverna Amerika 15 te zapadna Europa 608 terorističkih akata.¹⁸

Djelovanje terorističkih organizacija tek je jedna od dimenzija suvremenog terorizma. Značajna je karakteristika suvremenog terorizma i postojanje državnog terorizma. Ovdje nije riječ o državama koje su suočene sa terorizmom pa u borbi protiv njega (kao posljedice) provode jedini efikasan instrument: "teroriziranje terorizma". Državni terorizma podrazumijeva da se niz terorističkih akcija događa pod sponzorstvom i uz svestranu pomoć pojedinih država. Međunarodna zajednica, predvođena Sjedinjenim Američkim Državama, kao države koje sponzoriraju međunarodni terorizam zbog čega se nalaze u svojevrsnoj međunarodnoj izolaciji označava Iran, Irak Siriju, Libiju, Sjevernu Koreju, Kubu i Sudan.

---

¹⁷ Detaljnije o ovim podacima vidi u: Long, E.D. *The Anatomy of Terrorism*, The Free Press, New York, 1990; Janke, P., Richard, S. *Guerrilla and Terrorist Organizations: A World Directory and Bibliography*, Macmillan, New York, 1983; Papp, D.S. *Contemporary International Relations*, Macmillan Publishing Company, London, 1988; *Patterns of Global Terrorism*, US Department of State, 1995; *Patterns of Global Terrorism 2000*, United States Department of State, April 2001; RUC Statistical Information, RUC Press Office, Belfast, 2000; Wilkinson, P. *Terorizam protiv demokracije: odgovor liberalne države*, Golden marketing, Zagreb, 2002

¹⁸ *Patterns of Global Terrorism 2000*, United States Department of State, April 2001

Kao ugrožavajući fenomen terorizam postaje sve opasniji jer su mu mogućnosti, dometi i učinci sve veći. On je u suvremenim uvjetima u stanju u svjetskim razmjerima nanijeti mnogostruko veće štete, izazvati veće žrtve, teškoće i nevolje od onih koje je ranije nanosio. To je razlog zašto on prerasta u globalni problem. No, iako je terorizam globalni problem ne znači da sve države svijeta zaista i jesu suočene s problemom terorizma. U tom smislu, terorizam je globalni problem jer se sve države mogu suočiti s njim. Vrijedi istaknuti još jednom da terorizam, prije svega, predstavlja izraz krize i nezadovoljstva pojedinim kretanjima.

Možda je suvremeni svijet najuvjerljivije shvatio čime je sve bremenit i što znači terorizam 11. rujna 2001. godine. U brutalnom terorističkom napadu na SAD od strane arapske terorističke organizacije Al Qa'ida, koji je predstavljao odgovor dijela arapskog svijeta na američku vanjsku politiku prema tom području, stradalo je nešto manje od tri tisuće osoba. Bio je to najbrutalniji pojedinačni teroristički akt u povijesti. Ovaj teroristički akt nije samo srušio postojeće sigurnosne strukture najmoćnije države na svijetu. On je definitivno promijenio suvremeni svijet. Svijet prije i poslije tog terorističkog akta nije isti. Taj je tragični akt, također, upozorio na potrebu rješavanja ukupnih problema koji se vežu uz terorizam. No, ostaje pitanje je li terorizam problem koji se može riješiti jednom i zauvijek? Čini se da će tako dugo dok postoje političke, ekonomske i socijalne nejednakosti i nepravde i tako dugo dok postoje pojedinci i skupine, koji, u reakciji na takvo stanje, a s ciljem njegovog otklanjanja i ostvarenja vlastitih ciljeva, tendiraju uporabi nasilja, postojati i terorizam. Iz tog zatvorenog kruga čini se da će suvremeni svijet teško pronaći izlaz.

Zastrašujući teroristički akt na SAD brutalno je dokazao da je terorizam nesumnjivo i jedan od značajnih, ne samo ugrožavajućih, već i političkih fenomena našeg doba. Ovaj je tragični akt, također, upozorio na potrebu rješavanja ukupnih problema koji se vežu uz terorizam.

Odlučnost međunarodne zajednice da se suprotstavi terorizmu u ranijem razdoblju nije dala osobite rezultate zbog jednog jednostavnog razloga: dok se jedni bore protiv terorizma drugi ga podržavaju, stvaraju preduvjete za njegovu primjenu protiv drugih ili ga, pak, sponzoriraju dok služi njihovim ciljevima. Uz uvažavanje većeg stupnja suglasnosti u pogledu, bar deklaratornog, osuđivanja terorizma od strane većine država u svijetu te potpisivanja niza međunarodnih konvencija i sporazuma o borbi protiv terorizma,¹⁹ ipak se

---

¹⁹ Na svjetskoj razini jedinstveni dokument koja bi zabranjivao terorizam nije postojao sve do današnjih dana. Tri dosadašnje rezolucije Opće skupštine Ujedinjenih naroda (3034/XXVII od 18. prosinca 1972., 31/102 od 15. prosinca 1976. i 32/147 od 16. prosinca 1977.) u kojima se "...izražava zabrinutost zbog sve učestalijih akata

nameće zaključak da se takvo stanje nije značajnije promijenilo do današnjih dana. Najnoviji potezi međunarodne zajednice ukazuju na mogućnost da bi se određene promjene ipak mogle dogoditi. Ironija je da povod za takvo nešto predstavlja smrt nekoliko tisuća nedužnih ljudi u Americi 11. rujna 2001. godine. Tragične i zastrašujuće posljedice napada na SAD potaknule su reakciju svjetske zajednice. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je 29. rujna 2001. prihvatilo Opću rezoluciju protiv terorizma (Rezoluciju 1368 Vijeća sigurnosti). Pri donošenju Rezolucije Vijeće sigurnosti se pozvalo na poglavlje sedam Povelje UN-a koje podrazumijeva djelovanje svjetske organizacije i svih njezinih članica u relaciji s akcijama koje se odnose na prijetnje miru, kršenje mira i akte agresije. Pozivanje rezolucije 1368 na poglavlje sedam Povelje ujedno znači i trenutnu obvezu u njezinoj primjeni od strane država članica (189) svjetske organizacije. Državama članicama UN-a rezolucijom je naložena: međusobna suradnja putem sporazuma o suzbijanju i spriječavanju terorizma i sankcioniranju počinitelja terorističkih akata; spriječavanje i suzbijanje priprema i financiranja terorističkih operacija; uskraćivanje utočišta osobama koje planiraju, financiraju i izvršavaju terorističke akte i njihovo sankcioniranje te međusobna razmjena informacija radi spriječavanja terorističkih operacija. Nesporno je da je jednoglasno usvojenom rezolucijom 1368 Vijeće sigurnosti pokazalo odlučnost u borbi protiv terorizma i na to obvezalo sve članice svjetske organizacije.

Pažljivija analiza sadržaja rezolucije i kasnijih akcija koalicije stvorene na njezinim temeljima upućuje na zaključak da je njezin cilj onemogućiti izvođenje budućih terorističkih akata. U tom pogledu svijet je pokazao značajan stupanj jedinstvenosti. No, spriječavanje izvođenja konkretnih akata tek je jedan od elemenata terorizma kao fenomena u njegovoj ukupnosti. Terorizam je spoj politike i nasilja. Stoga će za njegovo iskorijenjivanje biti neophodno eliminirati i uzroke koji dovode do terorizma. Riješavanje tog problema za

---

međunarodnog terorizma..." te "osuđuje vršenje terorističkih akata od strane kolonijalnih, rasističkih i tuđinskih režima..." zbog činjenice da ih nisu podržale najmoćnije svjetske sile (primjerice protiv rezolucije iz 1977. glasali su: Australija, Belgija, Kanada, Izrael, Japan, Luxemburg, Nizozemska Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države) imaju ograničenu pravnu snagu te time nisu dostatne za efikasnu borbu protiv terorizma na razini svjetske zajednice. Međunarodna zajednica borbu protiv terorizma nastoji/nastojala provesti kroz niz multilateralnih konvencija koje se bave pitanjima kaznenog sankcioniranja pojedinih aktivnosti povezanih sa terorizmom ili terorizmom u cjelini na regionalnoj razini. Tako primjerice Haaška konvencija (Hague Convention) iz 1970. pokriva područje otmice zrakoplova; Montrealska konvencija (Montreal Convention) iz 1971. se bavi pitanjem sabotaza u zračnom prometu; dok Europska konvencija o spriječavanju terorizma (European Convention on Suppression Terrorism - ECST) iz 1977. pokriva terorizam, gotovo, u cjelosti, ali samo na području Europe itd. Pored ovog, svaka od država u okviru svojeg nacionalnog zakonodavstva ima odredbe koje sankcioniraju terorizam.

Opća rezolucija protiv terorizma (rezolucija 1368) Vijeća sigurnosti od 29. rujna 2001. bitno drugačije regulira odgovor svjetske zajednice na terorizam. Naime, ta rezolucija kojom se od država članica UN-a zahtijeva međusobna suradnja putem sporazuma o suzbijanju u svojem donošenju se poziva na poglavlje sedam Povelje UN-a. Tim je činom Vijeće sigurnosti jednoglasno pokazalo da terorizam smatra prijetnjom svjetskom miru te su sve članice UN-a obvezane na borbu protiv terorizma.

međunarodnu zajednicu bit će mnogo teže i mukotrpnije nego stvaranje koalicija za borbu protiv konkretnih terorističkih akata. U tom pogledu mnogo će teže biti postići jedinstvenost i suglasnost, a pitanje je i jesu li neke države u svijetu koje se suočavaju s terorizmom uopće i spremne na preispitivanje vlastitih politika i uzroka koji u svijetu uopće i u konkretnim državama dovode do terorizma?